

5. Plitin D., Oleksiuk N. (2024). The content of personal information security in the conditions of war. *IX International Scientific and Practical Conference «New problems of science and ways of their solution»*, January, 02-03.2024,, Paris. France. Pp. 34–36. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/12346789/3169>.

Олександра Рижкова

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 Соціальна робота, факультету педагогіки і психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Ольга Сорока

доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ДІАГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ МАЛЮНКУ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Автори зосередили увагу на визначенні можливостей малюнку в процесі діагностики психоемоційної сфери дітей в період війни.

Ключові слова: *діагностика, малюнок, графічні методи, проєктивні малюнкові методи, арт-терапія, діти.*

В умовах сучасності воєнні конфлікти завжди супроводжуються кризами, які особливо болісно позначаються на дітях, що набуває особливого значення. У той самий час діагностика психоемоційного стану дітей в умовах війни часто ускладнена. Це пов'язано з тим, що діти не завжди можуть чи хочуть вербалізувати свої почуття, багато з них занурюються в себе або навпаки, поводять себе зухвало та деструктивно, маскуючи травму.

У таких обставинах надзвичайно важливо забезпечити своєчасне та якомога точне діагностування психоемоційного стану дітей з метою подальшого надання їм психосоціальної підтримки. Однак традиційні вербальні методи психологічного тестування часто виявляються неефективними в роботі з дітьми, які перебувають у стані емоційного шоку або ще не мають достатніх комунікативних навичок для усвідомленого самовираження.

У цьому контексті особливо актуальне використання малювання як проєктивного інструменту для психодіагностики. Нашу увагу привернули дослідження Н. Гриньової, М. Махній, О. Сороки, Т. Яценко та ін. присвячені аналізу потенціалу проєктивних графічних тестів для вивчення особистості.

На переконання Т. Яценко, малюнок дає можливість дитині відтворювати в образах реальність і проєктувати зміст психіки в символах. Сильна риса малюнка полягає в можливості поєднати зовнішній та внутрішній світи в образах і в певних символах, а це дає змогу психологу проникати у внутрішні самохарактеристики психіки дитини [7].

Питання пошуку нових способів надання психологічної допомоги як дітям, так і дорослим є надзвичайно важливим та актуальним на сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки. Також актуальним залишається вдосконалення вже існуючих методик, які використовуються фахівцями-практиками.

Хоча графічні методи дослідження особистості мають порівняно коротку історію, сьогодні є багато ефективних технік, які стали класичними інструментами психодіагностики. Серед них – тест «Малюнок людини» (К. Маховер, Ф. Гудинаф), методика «Дім–Дерево–Людина» Дж. Бука, «Малюнок сім'ї» В. Вульфа, тест «Дерево» К. Коха та інші. Ці методи часто використовуються для дослідження індивідуально-психологічних особливостей людини.

Малюнок, як проєктивна методика, дає змогу виявити несвідомі аспекти психіки дитини. Через зображення можна отримати інформацію про її емоційний стан, рівень тривожності, страхи та інші соціально-психологічні характеристики. Особливо це актуально в умовах війни, коли діти можуть переживати сильний стрес і травму.

Інструкції до виконання психомалюнків спрямовані на актуалізацію спонтанності та невимушеності під час малювання, в процесі діалогічної взаємодії фахівця із соціальної роботи/ психолога з автором малюнків.

Т. Яценко стверджує, що «кількість малюнків дозволяє побачити схожість між окремими елементами з метою проведення аналогій та бачення цілісної образної картини індивідуально-психологічної історії життя суб'єкта, допомагає пізнати такі внутрішні механізми психіки й тенденції його поведінки, які зумовлюються логікою несвідомого, що не розкривається із змістом кожного зокрема малюнка» [7, с. 43].

Під час аналізу малюнків важливу роль відіграє психокорекційний діалог, який допомагає виявити та осмислити образи, що закладені у графічних елементах. Завдання, яке отримує дитина для створення малюнків, має на меті стимулювати вільне, спонтанне вираження її думок і почуттів. У ході подальшої розмови між соціальним працівником/психологом і дитиною відбувається активізація внутрішньої рефлексії, яка допомагає краще зрозуміти й усвідомити власні емоції та переживання.

Погоджуємося із М. Махній у тому, що аналіз дитячих малюнків дає можливість виявити різноманітні психологічні аспекти, серед яких:

- емоційний стан: кольори, які використовує дитина, можуть свідчити про її настрій (наприклад, темні кольори можуть вказувати на тривожність або депресію);
- страхи й тривоги: зображення агресивних фігур або сцен насильства можуть свідчити про внутрішні страхи дитини;
- самооцінка: розмір та розташування фігур на малюнку можуть вказувати на рівень самооцінки дитини;
- соціальні взаємодії: наявність або відсутність інших людей на малюнку може свідчити про соціальні зв'язки та почуття самотності [3].

Під час аналізу дитячих малюнків важливо звертати увагу не лише на основні кольори, а й на ті, чия наявність виглядає неприродно або надмірно. Наприклад, якщо дитина малює тільки чорним і не бажає розфарбовувати зображення, це може свідчити про внутрішні переживання або небажання ділитися емоціями. Так само, якщо всі елементи зображені червоним кольором, навіть якщо в реальності вони іншого відтінку, це може вказувати на сильне емоційне напруження або агресію. У більшості випадків діти використовують приблизно 5–6 кольорів. Якщо палітра більш різноманітна, це може свідчити про емоційно багатий, відкритий внутрішній світ дитини. Натомість обмежене використання кольорів може бути ознакою негативного емоційного стану або внутрішньої напруги.

Також важливо враховувати розміри й пропорції зображених об'єктів. Те, що є значущим для дитини, вона зазвичай малює великим. Наприклад,

зображуючи друзів, дитина найвищим може намалювати не того, хто фізично більший, а того, кого вважає важливим чи авторитетним для себе. Особливу увагу слід звертати і на відсутність певних частин тіла. Якщо персонаж без ніг, це може символізувати нестачу відчуття опори чи стабільності. Відсутність рук – ускладнене спілкування або взаємодію з оточенням. Великі вуха на малюнку часто свідчать про бажання дитини бути почутою або її залежність від думки інших. А непропорційно велика голова може вказувати на те, що дитина орієнтується більше на логіку, ніж на емоції.

Сьогодні існують різні методики аналізу дитячих малюнків, які допомагають виявити соціально-психологічні проблеми. Наприклад, методика «Людина під дощем» дає можливість оцінити здатність дитини справлятися зі стресовими ситуаціями. Аналізуючи зображення, фахівець із соціальної роботи/ психолог може визначити такі аспекти психіки дитини, як: рівень тривожності, самооцінку, силу характеру дитини, її здатність долати несприятливі ситуації та протистояти їм. Як людина справляється з труднощами, які захисні механізми застосовує [3].

Говорячи про арт-терапію варто зазначити, що такий метод є ефективним у роботі з дітьми, які пережили травматичні та переломні події у своєму житті. Вона дає змогу дитині виразити свої емоції через творчість, що сприяє зниженню рівня стресу та покращенню психологічного стану.

Цікавими у контексті нашого дослідження є міжнародні проекти, пов'язані з соціально-психологічною роботою з дітьми війни. Зокрема, Міжнародний соціальний проєкт Global Wellness Day в Україні запускає нову соціальну ініціативу – проєкт «Мрії крізь руїни очима дітей України», який спрямований на відновлення психологічного здоров'я дітей, що постраждали від війни. Діти малюють свої уявлення про щасливе життя, що допомагає їм впоратися з пережитим [6].

На наш погляд, використання малюнка в роботі з дітьми під час війни є ефективним методом діагностики та підтримки. Він дає можливість виявити внутрішній стан дитини, її емоції та переживання, а також надати необхідну соціально-психологічну допомогу. Арт-терапія та інші графічні методики можуть стати важливими інструментами в руках соціальних працівників, психологів, педагогів, батьків у цей складний час.

Результати численних досліджень і практичних спостережень свідчать про те, що аналіз зображень, створених дітьми, може надати фахівцям соціальної сфери цінну інформацію щодо рівня тривожності,

наявності психологічної травми, специфіки адаптаційних механізмів та загального емоційного фону. Малюнок також відіграє важливу роль у встановленні контакту між дитиною й фахівцем соціальної роботи/ психологом, що є особливо важливим у роботі з дітьми, які пережили травматичні події. Методика аналізу дитячих малюнків має значний потенціал у сфері соціально-психологічної діагностики в умовах війни. Її застосування сприяє своєчасному виявленню порушень емоційного розвитку та формуванню відповідної корекційної або терапевтичної стратегії, що є критично важливим для збереження психічного здоров'я дітей у період війни.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практичний посібник. Київ : Золоті ворота, 2015. 198 с.
2. Злишков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2023. 221 с.
3. Махній М. М. Психомалюнкові методики у діагностично-корекційній роботі в системі інклюзивної освіти: інформаційно-методичний посібник. Чернігів: «Десна Поліграф», 2021. 128 с.
4. Сорока О. В. Арт-терапія: теорія і практика: навчально методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2014. 196 с.
5. Сорока О. Дитячий малюнок: характеристика, можливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 30. С. 164-167.
6. Соціальний проєкт «МРІЇ КРІЗЬ РУЇНИ очима дітей України». Режим доступу: <https://sweden.mfa.gov.ua/news/proyekt-mriyi-kriz-ruyni-ochima-ditej-ukrayini> (дата звернення: 14.04.25).
7. Яценко Т. С. Малюнок у психокорекційній роботі психолога-практика. Черкаси: БРАМА, 2003. 216 с.

Володимир Савка,
*здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м.Тернопіль*